

Yusuf İzzeddin: İktidar, İntihar

Ali Akyıldız

İstanbul, Timaş Yayınları, 2022, 560 sayfa, ISBN: 978-605-08-4538-9.

Samet YILDIZ*

Geleceğin hükümdarı mesabesinde olan veliaht, saltanatın devamlılığı için oldukça önemli bir mevkiye sahiptir. Yerli ve yabancı her kademedeki insanın, veliaht olan kimsenin hareketlerini takip etmesi ve onda birtakım liderlik emareleri görmek istemesi de bundan ileri gelir. Bu sebeple; devlet yönetimine bakış, iç ve dış siyaseti okuma, çağın gereklerini yerine getirme noktasındaki tutum, bürokratik ve askerî meselelere yatkınlık gibi *liderlik emareleri gösterecek* unsurlar, veliahtın kamuoyu tarafından incelendiği başat alanlardır. Tahta çıkmaya namzet olan şehzadenin meşruiyet sürecinin hızlanması, zikredilen alanlarda *parlatılması* ile mümkündür. İfade ettiğimiz durumun farkında olan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki veraset usulünü değiştirme fikrine kapılan Sultan Abdülaziz, oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi veliaht yapmak için büyük adımlar atacaktır.

Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi, yukarıda zikretmiş olduğumuz hususlardan ötürü renkli bir ömür yaşamıştır. Vefatı da epeyce garipsenen veliaht; tarihçilerin, araştırmacıların ve okurların merakını celbetmiştir. Bu yüzden; veliahtın aldığı eğitime, yetişme şartlarına, faaliyetlerine ve diğer hususi hayatına dair ciddi bilgiler içermeyip, sadece *veliahtın ölümü* bahsine odaklanan ve kapsam itibarıyla da popüler mahiyette bulunan eserler¹ kaleme alınmıştır. Hâl böyle iken;

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, ORCID: 0000-0003-4098-2718, sametyildiz.iletisim@gmail.com

¹ Mevzubahis eserler için bkz. İsmail Baykal, "Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi Nasıl İntihar Etti?", *Tarih Dünyası*, C. II, S. 12, 14, 15, 16 (1950); "Eski Osmanlı Veliahtının Ölümünde Esrar Yok!", *Kurun*, 1 Mayıs 1936, s. 6; Kevork Pamukciyan, "Veliaht Yusuf İzzeddin İntihar mı Etti, Öldürüldü mü?", *Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar*, Yay. Haz. Osman Köker, Aras Yayıncılık, İstanbul 2003, ss. 287-288; Süleyman Kâni, "Deli Şehzade Yusuf İzzeddin Öldürüldü mü İntihar mı Etti?", *Yeni Sabah*, 20 Birinci Teşrin 1940, s. 2; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Veliaht Yusuf İzzeddin

Yusuf İzzeddin Efendi'nin hayatını ve yaşadığı dönem içerisindeki yerini konu edinen bir monografi yazılması, dönemin aydınlatılması hususunda bir ihtiyaçtır. Zikrettiğimiz ihtiyacı hisseden Prof. Dr. Ali Akyıldız, bu ihtiyacı gidermek adına *Yusuf İzzeddin: İkbal, İdbar, İntihar* başlıklı eserini kaleme almış ve bu eser, çalışmamıza konu olmuştur.

Ali Akyıldız'ın çalışması, giriş ve sonuç haricinde altı ana bölümden oluşmaktadır. Eserin bünyesinde bulunan her ana bölüm, içerisinde münferit konuların aktarıldığı alt bölümlere sahiptir. Eserin birinci bölümü (s. 19-25); Osmanlı İmparatorluğu'nda şehzadelerin çocuk sahibi olmaları hususundaki yasağa ve bu yasağın birtakım şehzadeler tarafından ihmal edildiğine değinmektedir. Akabinde "İkbal Dönemi: Doğumu, Eğitimi ve Müşirliği" başlığını taşıyan birinci ana bölüme (s. 29-114) geçilmiştir. Yusuf İzzeddin Efendi'nin doğumuyla başlayan birinci ana bölüm; şehzadenin annesi ve hocaları, aldığı eğitim, askerlikle iştiğal etmeye başlaması, Sultan Abdülaziz'in Yusuf İzzeddin Efendi'nin veliahtlık usulünü değiştirme çabaları, Avrupa ve Çanakkale gezileri minvalinde geçmektedir. Şehzadenin sarayda mı yoksa Eyüp'teki yalıda mı doğduğu (s. 30-31); belirli bir yaşa geldikten sonra Yusuf İzzeddin'in Şehzade Abdülaziz Efendi tarafından köle olarak saraya sokulduğu ve Sultan Abdülmecid'in de bu durumu idrak ettiği (s. 32); annesi Dürrinev Kadın Efendi'nin Abhaz prensesi olduğu ve Harem'e geldikten sonra da güzel bir eğitim aldığı (s. 34-35); hocalarından ve aldığı derslerden anlaşılacağı üzere, eğitimine oldukça ihtimam gösterildiği (s. 36-41); dönemin kroniklerinden neşet eden "*Mısır seyahatinden sonra Yusuf İzzeddin Efendi'nin kara subayı olarak orduya kaydedildiği*" görüşünün gerçek dışı olduğu (s. 41-44); askerî tören ve toplantılarda olduğu gibi sivil gösterilerde de göz önünde bulunduğu gibi anekdotlar, bölüm içerisinde mevcuttur.

Kitabın ikinci bölümü (s. 117-184), Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) Yusuf İzzeddin Efendi'yi konu edinmiştir. Sultan Abdülaziz'e yönelik yapılan darbe ve tesiri hususunda bilgiler vererek başlayan bölüm, darbe süresince Yusuf İzzeddin'in durumuna dönük tespitler sunmaktadır.² Bu bağlamda; şehzade için ağzında bakla ıslanmayan, insanların arasını açmaktan zevk alan ve güvenilmemesi gereken bir şahsiyet profili çizilmiş ve şehzadenin darbeden haberdar olup olmadığı üzerinde durulmuştur (s. 118-119). Hemen akabinde ise asıl konuya geçilmiş ve II. Abdülhamid döneminde şehzadenin durumuna odaklanılmıştır. Darbe sonrasında, Yusuf İzzeddin Efendi başta olmak üzere Sultan Abdülaziz ailesinin mal varlığının tespit edilmesi (s. 130-137); Yusuf İzzeddin Efendi'nin bir *alternatif padişah* olma ihtimalinin iç

Efendinin İntiharı", *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 54 (Haziran 1954), ss. 3150-3154; Ercüment Ekrem Talu, Ziya Şakir, *Şehzade Yusuf İzzeddin Öldürüldü mü? İntihar mı Etti?*, Yay. Haz. Tahsin Yıldırım, Selis Kitaplar, İstanbul 2005.

² İhtilal ile darbe, arasında pek çok fark bulunan iki kavramdır. İhtilal, genellikle halk hareketi olup ekseriyetle gücünü halktan alırken; darbe, komuta kademesi içinde ve belirli hiyerarşik düzene tabi olarak gerçekleşir. Aradaki farka rağmen yekdiğerinin yerine kullanılagelen bu kavramlar, tarihî meselelerin tam manasıyla algılanamamasına da zemin hazırlar. Bu sebeple, hemen belirtmeliyiz ki; Cumhuriyet'imizde meydana gelen 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askerî darbeleri gibi 30 Mayıs 1876'da vuku bulan hadise de bir *askerî darbe* örneğidir. Zikrettiğimiz tarihî vakaların *ihtilal* olarak zikredilmesi ise, genellikle konuya hâkim olmayan *popüler* araştırmacıların düştükleri bir hatadır. 1876 Darbesi'ne temas eden Ali Akyıldız Hoca'nın ekseriyetle *ihtilal* tabirini kullanmış olması, tarihî bağlamda sorgulanması gereken bir durumdur.

ve dış kaynaklı akis ve tesirleri (s. 137-149, s. 172-179); veliaht ve Yusuf İzzeddin'in Sultan II. Abdülhamid'in hafiyelerinin ve jurnalcilerinin odak noktası olmaları (s. 159-163); Yusuf İzzeddin Efendi'nin İttihatçılarla ilişkisinin ne minvalde olduğu (s. 164-171) ve son olarak, Midhat Paşa'nın yargılandığı Yıldız Mahkemesi gibi tarihî hususlar, ikinci bölümde aktarılmıştır.

Eserin en hacimli kısmı olan üçüncü bölüm “Yıldızının Yeniden Parlaması: Veliaht” başlığını taşımaktadır (s. 187-300). Yusuf İzzeddin Efendi'nin veliahtlık sürecini aktaran bölümde, ilgi çekebilecek anekdotlara yer verilmiştir. Öyle ki, Yusuf İzzeddin'in tahta çıkacağı tarihi belirlemek için cifr uygulamalarının yapılması ve “*yakında hilafet makamına çıkıp 25 sene saltanat süreceği*” ifadesinin sarf edilmesi (s. 191), mevzubahis anekdotlar arasında en ilginçidir. Bir alt bölüm (s. 190-198) hâlinde irdelenen meseleden de anlaşılacağı üzere; cifr ve gelecekte haber verme meselesi hususunda, Yusuf İzzeddin'e ait pek çok vesika bulunmaktadır. “*Müşteri hazır olunca bu imkânı kullanmak isteyenler her zaman bulunur*” ifadesini sarf eden müellif (s. 192); Yusuf İzzeddin'i, bu gibi kötü ve batıl inanışların müsebbibi olarak görmektedir.

Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin (1909) ardından *veliaht-ı saltanat* olan Yusuf İzzeddin Efendi, önceki dönemde maruz kaldığı baskıdan kurtulmuştur. Kazanmış olduğu serbesti sayesinde resmî toplantılarda bulunuyor, tebaa ile buluşuyor, yurt içi ve yurt dışı seyahatlerine çıkıyordu. Eserin üçüncü bölümünün son kısımlarında, veliahdın yurt içi ve yurt dışı seyahatleri konu edinilmiş ve Yusuf İzzeddin Efendi'nin tanınırlığındaki artış irdelenmiştir. Bu bağlamda; yurt içinde Hereke (1910), Bursa (1910), İzmit (1910), Edirne (1910, 1913, 1915), Çatalca (1912), Çanakkale (1915) gibi şehirlere; yurt dışında ise İngiltere, Fransa, Sırbistan, Bulgaristan, İtalya, Almanya, Romanya gibi ülkelere yapılan ziyaretlerden bahsedilmiştir.

“İntihara Doğru: Vehmi, Hastalığı ve Teminat Mektupları” başlığını taşıyan dördüncü bölüm (s. 303-370), veliahdın ömrüne ait trajik hususlara temas etmektedir. Sultan Mehmed Reşad döneminde devletin yönetiminde bulunan İttihatçılar, veliaht-ı saltanatı da kendi kontrolleri altında tutma gayesindeydiler. Zikredilen gaye ekseninde veliahdın her türlü adımından haberdar olmak isteyen İttihatçılar, veliahta yakın isimleri de kendileri atadılar. Bu yüzden, ruhi ve akli açıdan birtakım sorunlar yaşamakta olan veliaht, mevzubahis durumlardan ötürü evhamlanıyor ve sağlığı da günden güne kötüleşiyordu. Hâlihazırdaki durumun üzerine eşi Çehmiahu'nun aniden vefat etmesi, veliahdın durumunu perişan bir hâle sokacaktı. Eserin dördüncü bölümünde detaylıca irdelenen bu hususlar, veliahdın son yıllarına ışık tutması hasebiyle önemlidir. Zira kısa süre içerisinde *kanser olduğu* kanısına kapılan veliaht, devlet ricalinin paniklemesine sebebiyet vermiştir. Eserde oldukça ayrıntılı olarak işlenen bu konu (s. 314-338), içerisinde birtakım anekdotları da barındırmaktadır. Bunlar arasında en fazla dikkat çeken husus ise; kendisini tedavi eden doktorların tespitlerine kani olmayan veliahdın, kendisinde “kanser

olmadığına” dair türlü türlü söz ve yeminler istemiş olmasıdır (s. 338-351). Bölümde incelenmiş olan son konu, veliaht için oldukça önemli olan veliahtlık mevkisi ve ikinci veliahtlık meselesidir.

Eserin beşinci bölümü (s. 373-439) “Beklenen Son: İntihar ve Soruşturulması” başlığını taşımaktadır. Yazımızın başında da ifade ettiğimiz gibi; Yusuf İzzeddin Efendi hakkında kaleme alınan yazılar, genellikle veliahdın vefatı üzerinedir. Popüler bir konuya temas eden bölümün mevzubahis çalışmalardan farkı ise, çalışmada kullanılan kaynakların sahilhiği ve bu kaynaklar ekseninde bir sonuca varılmasıdır. Beşinci bölümde; veliahdın şehit edildiğine ilişkin iddialara değinen müellif, iddiaların *gerçeği yansıtmadığına* dönük açıklamalar yapmıştır. İddiaların akabinde veliahdın *intihar* ettiğine ilişkin bir alt bölümü kaleme alan müellif; veliahdın hâlet-i ruhiyesine temas etmiş ve hayatını kaybettiği günkü durumuna ilişkin tanıklıklardan bahsetmiştir. Hemen akabinde; veliahdın cenaze törenine, gelen taziyelere, hadiseye yönelik icra edilen soruşturmaya değinilmiştir. Zikredilen konular açıklandıktan sonra ise, veliahdın ruhî ve fizikî tahlili yapılmış ve bölüm, bu şekilde sonlanmıştır.

“Terekesi: Ailesi, Hane Halkı, Gelirleri ve Emlâki” başlığını taşıyan bölüm (s. 443-515), eserin altıncı ve son bölümüdür. Burada; Yusuf İzzeddin’in eşleri, çocukları, maddi varlıkları, vefatından sonra ailesinin durumu gibi konular ele alınmıştır. Her biri alt bölüm mahiyetinde olan kısımlar; fotoğraf, belge ve sair görsellerle desteklenmiştir. Bu kapsamda tamamlanan bölümün ardından, genel bir değerlendirmeyi ihtiva eden “Sonuç” kısmına geçilmiş ve eser nihayet bulmuştur.

Netice itibarıyla; Ali Akyıldız tarafından kaleme alınan *Yusuf İzzeddin: İkbal, İdbar, İntihar*, Osmanlı İmparatorluğu’nu yönetmeye namzet olan bir veliahdın hayatını irdelemektedir. Osmanlı’nın son zamanları ve bu süreçte yaşananlar, veliahdın aldığı eğitim ve popülaritesi, Sultan Abdülaziz’e yönelik icra edilen darbenin şehzade üzerindeki tesiri ve şehzadenin darbeye yönelik efkârı, Yusuf İzzeddin’in veliahtlığı ve bu süreçteki icraatı, veliaht şehzadenin vefatı ve bu husustaki tartışmalar gibi pek çok önemli mesele, mevzubahis eserde irdelenmiştir. Böylesine uzun soluklu ve girift meselelerin ele alınması hususunda gerekli olan hassasiyet ve araştırma safahatının sağlam bir şekilde yürütülmesi, bu eserde kendisini göstermiştir. Yerli arşiv belgeleri, dönemin yerli ve yabancı basını, devrin bizatihi tanığı olan şahsiyetlerin hatıratları başta olmak üzere kapsamlı bir literatür çalışmasının yapılması, bu hususu doğrular niteliktedir. Bununla birlikte; eser içerisine eklenen görsellerle vesikalar, esere renk katması açısından önemli bir husustur. Zikrettiğimiz hususlar değerlendirildiğinde; Prof. Dr. Ali Akyıldız tarafından kaleme alınan *Yusuf İzzeddin: İkbal, İdbar, İntihar* isimli eser, okunulması ve üzerinde düşünülmesi gereken mahiyette bir eserdir.